НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
імені В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА РАДА НАН УКРАЇНИ

АСОЦІАЦІЯ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА. НАУКА. КОМУНІКАЦІЯ.

ІНТЕГРАЦІЯ У МІЖНАРОДНИЙ БІБЛІОТЕЧНИЙ ПРОСТІР

Матеріали міжнародної наукової конференції
(Київ, 8–10 жовтня 2024 р.)

Том 1

КИЇВ 2024

УДК 02:001:316.77]:027.021:021:021.64(100)](082)

Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовт. 2024 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України ; відп. ред. О. М. Василенко, відп.секр. М. В. Іванова. Київ, 2024. – Т. 1. – 604 с.

Збірник містить матеріали міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» (8–10 жовт. 2024 р.), в яких висвітлено важливі аспекти розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу, сучасні проблеми функціонування наукових бібліотек та шляхи їх подолання, представлено результати наукових досліджень і пропозиції щодо оптимізації діяльності в сфері бібліотечної, інформаційної та архівної справи.

Українськими та зарубіжними фахівцями розкрито теоретичні та прикладні аспекти формування, використання, організації доступу до електронних інформаційних ресурсів наукової бібліотеки у вебсередовищі та оптимізації бібліотечно-інформаційної діяльності задля продукування нового знання і забезпечення інформаційних потреб суспільства. Розглянуто актуальні питання щодо організації та управління бібліотечно-інформаційний комплексом в умовах сучасних викликів; інформаційних ресурсів та сервісів бібліотек в умовах міжнародної інтеграції; бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг в галузі політичного і соціально-правового інформування; збереження та популяризації рукописної спадщини України у вітчизняному та світовому просторі; класичних/новітніх підходів та інтеграції в міжнародний простір української біографіки воєнної доби; шляхів інтеграції в європейський інтелектуальний простір архівної наукової спадщини України; дослідження музичної культури в умовах сьогодення; пресових джерел історико-культурної спадщини України; українського книговидання XVI–XIX ст. в європейському контексті (з нагоди 450 років сталої традиції «духовні зерна по світу розсівати»); викликів та особливостей комунікації діяльності інституту президентства в умовах війни; рецепції творчості Франца Кафки у бібліотечних зібраннях (до 100-річчя від дня смерті); актуальних проблем збереження бібліотечних та архівних фондів, що становлять культурне надбання України; дослідників української діаспори; історії збереження та вивчення бібліотечних, архівних, музейних фондів і пам'яток української Юдаїки.

Видання адресоване працівникам бібліотечно-інформаційної галузі, фахівцям документно-комунікаційної сфери, викладачам, аспірантам і студентам закладів вищої освіти.

Відповідальний редактор: О. М. Василенко
Відповідальний секретар: М. В. Іванова

Редакційна колегія:
Л. А. Дубровіна – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; Н. П. Бондар – канд. іст. наук; О. А. Вакульчук – д-р іст. наук; О. М. Василенко – канд. іст. наук; Т. І. Власюк – канд. техн. наук; О. І. Дзира – канд. іст. наук; М. Б. Закіров – д-р політ. наук; Л. В. Івченко – канд. мист.; Т. В. Коваль – канд. іст. наук; Ю. С. Ковтанюк – канд. іст. наук; Н. Е. Кунанець – д-р наук із соц. комунікацій; І. П. Мегела – д-р філолог. наук; Ю. М. Половинчак – д-р наук із соц. комунікацій; В. І. Попик – чл.-кор. НАН України, д-р іст. наук; І. О. Римарович – канд. іст. наук; Г. Я. Рудий – д-р іст. наук; Я. І. Савчук – канд. біол. наук; Т. В. Симоненко – канд. наук із соц. комунікацій; О. П. Степченко – канд. іст. наук; В. М. Удовик – канд. іст. наук; В. В. Черноіваненко – канд. іст. наук; А. І. Шаповал – д-р іст. наук; Л. М. Яременко – канд. іст. наук.

Автори несуть повну відповідальність за підбір та точність наведених фактів, цитат, власних імен, бібліографічних посилань та інших відомостей.

Затверджено до друку вченою радою Національної бібліотека України
імені В. І. Вернадського (протокол № 09 від 19.09.2024 р.)

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2024

художника, знавця мов, перекладача, та людини з великим серцем і талантом, високим професіоналізмом і працелюбністю.

UDC 930.25 (477) (M. Braychevskyi)
Olha Bodak,
ORCID https://orcid.org/0000-0003-0914-7095,
Candidate of Historical Sciences,
Head of the Department,
Department of Codicology and Codicolography,
Institute of Manuscript,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: bodak.olga@ukr.net

ELECTRONIC EXHIBITION OF THE MANUSCRIPT HERITAGE OF MYKHAILO BRAYCHEVSKYI ON THE OCCASION OF THE 100th ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

The article represents a electronic exhibition of the manuscript heritage of a famous Ukrainian historical, archaeologist and public figure, prominent exponent of the scientific and cultural elite of Ukraine of the second half of the 20th century of Mykhailo Braychevskyi. Documents of the scientist's personal archival fund deposited in the Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine are a thorough source base for studying the figure of M. Braychevskyi, his scientific and social activities.
Keywords: M. Braychevskyi, electronic exhibition, manuscript documents, Institute of Manuscript of the VNLU.

УДК 94(477.411):378.094-027.55(091)[Ґалаґан] (043.2)
Будзар Марина Михайлівна,
ORCID https://orcid.org/0000-0002-3720-7799,
кандидатка історичних наук, доцентка,
доцентка кафедри історії України,
історико-філософський факультет,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
e-mail: bmimab24@ukr.net

КАТЕРИНА ҐАЛАҐАН VS ІНОКЕНТІЙ АННЕНСЬКИЙ: ЕПІЗОД З ІСТОРІЇ КОЛЕГІЇ ПАВЛА ҐАЛАҐАНА

У тексті проаналізовано документ із фонду Літературні матеріали (фонд І) Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Це чернетка листа Катерини Ґалаґан; як попечителька Колегії вона пояснює свою позицію щодо діяльності тогочасного директора Інокентія Анненського. Зміст листа суттєво доповнює історію колегії початку 1890-х років.
Ключові слова: Колегія Павла Ґалаґана, Катерина Ґалаґан, Григорій Ґалаґан, Інокентій Анненський, Устав Колегії, навчальний процес, виховний процес.

Історія Колегії Павла Ґалаґана (далі – Колегія), приватного середнього навчального закладу, який був ще й впливовим культурно-просвітницьким центром, досить детально висвітлена у публікаціях кінця ХХ – початку ХХІ ст. Серед найґрунтовніших – вельми інформативна стаття С. Білоконя у журналі «Київ» (1988); дисертаційна робота Т. Ткаченко «Громадська та благодійна діяльність Г. П. Галагана» (2002), де цій проблематиці присвячено окремий розділ; монографії М. Смольницької «Колегія Павла Галагана в національно-культурному житті України (1871–1920 рр.)» (2007) та О. Шевчук «Організація і зміст навчально-виховного процесу Колегії Павла Галагана» (2013).

Утім, левова частка дослідницької уваги належить діяльності Григорія Павловича Ґалаґана, тоді як постать його дружини Катерини Василівни, уродженої Кочубей, залишається в тіні, хоча вже сучасники поділяли думку, висловлену законовчителем Колегії Симеоном Трегубовим у некролозі: «Колегія настільки ж її творіння, як і Григорія Павловича». Тим важливішим є введення до наукового обігу джерел, що репрезентують участь Катерини Ґалаґан у роботі Колегії, передусім із 1888 р., коли після смерті чоловіка вона більше семи років була почесним попечителем закладу. До цього часу відноситься один з драматичних моментів історії Колегії: на початку 1890-х років вирішувалося усунення з посади директора Інокентія Федоровича Анненського, російського педагога й літератора. М. Смольницька згадала цей сюжет з історії закладу, зазначивши, що Анненський «почав ламати усталені звичаї в Колегії», і К. Ґалаґан домоглася його переведення з Києва. Ці події варто розглянути детальніше.

Проблема директорства Колегії турбувала Катерину Василівну ще з 1890 р., коли Іван Іванович Ничипоренко, обдарований педагог, який очолював заклад 11 років і був у дружніх взаєминах з подружжям Ґалаґанів, подав у відставку. На думку Г. Ґалаґана,

І. Ничипоренку були притаманні любов до справи, надзвичайно сумлінне до неї ставлення, зігріте щирим почуттям (ІР НБУВ, ф. І, № 1385, арк. 2). Катерина Василівна прагнула обрати особу, чиї людські та ділові якості відповідали б цим високим критеріям.

Спочатку обговорювали кандидатуру педагога і громадського діяча Юрія Юрійовича Цвітковського, члена Старої громади, який внаслідок репресій проти україножилів вимушено залишив Київ. З початку 1880-х років він викладав у Петербурзі, але не розірвав зв'язків з українськими діячами. Ю. Цвітковського рекомендували Катерині Ґалаґан як сам І. Ничипоренко, так і інші педагоги, чиєї поради вона просила (ЦДІА України у м. Києві, ф. 1475, оп. 1, спр. 694, арк. 78). Поки що невідомо, з яких причин Ю. Цвітковський не став директором (можливо, через зв'язок з українським національним рухом або з інших мотивів), але він був із тих, хто спочатку підтримав директорство І. Анненського, а пізніше розчарувався: «До мене поступово доходили дуже невтішні звістки про ставлення Анненського до Колегії, і мене це безкінечно засмучувало. Людина ця зовсім не справдила моїх та й багатьох товаришів своїх очікувань» (ІР НБУВ, ф. 179, № 850, арк. 1).

Одиниця зберігання 47189 з фонду І Інституту рукопису містить документ, що свідчить про дії Катерини Ґалаґан у справі І. Анненського. Це чернетка листа, ймовірно, до міністра просвіти І. Д. Делянова, де К. Ґалаґан недвозначно висловилась щодо подальшого директорства І. Анненського: «З болем у серці я маю сказати Вам, що він не виправдав моїх сподівань, які покладала я на нього як на виконавця найзадушевніших бажань моїх і покійного чоловіка мого Григорія Павловича», – пише вона та аргументує. Насамперед, тут наголошено на особливих засадах діяльності закладу: «Ми бажали бачити в ньому більшу чи меншу подобу родини, де, як відомо, центр ваги полягає у вихованні волі та серця, а не в одній зовнішній дресурі молодих людей», – йдеться в листі. Навчально-виховний процес влаштовано так, щоб у викладанні головних предметів педагог мав цілковиту змогу «сприяти відпрацюванню особливих прийомів, більше чи менше розрахованих на індивідуальність тих чи інших вихованців». Внаслідок цього Колегія, на думку її засновників, мала сприяти розвитку самостійної педагогічної справи «шляхом навчально-виховної практики».

К. Ґалаґан усвідомлює, що звертається до високопосадовця. Вона акцентує увагу, що такі засадничі принципи підтримав

Олександр ІІ у рескрипті, і устав Колегії, де вони були прописані, теж затверджений імператором. Водночас К. Ґалаґан констатує, що завдання узгодити міністерські вимоги й постанови з уставом Колегії виявилося для І. Анненського непосильним. Колегія мала право самостійно організувати навчальний процес (кількість уроків на тиждень, правила річних іспитів, методи й прийоми навчання тощо) з єдиним обмеженням, щоб викладання кожного предмету не було нижчим, ніж передбачають чинні міністерські вимоги для державних закладів. Натомість І. Анненський запропонував «викладачам діяти у всьому за вказівками проєкту навчальних планів, опублікованих Міністерством для класичних гімназій», застосовував міністерські правила про річні іспити у всіх класах «без будь-якого міркування про доцільність цих правил для Колегії», тобто не дотримувався усталених основ навчального процесу.

Але, на думку К. Ґалаґан, ще більш неспроможним він виявився в організації виховного процесу, використовуючи свою посадову владу як важіль впливу: «Діючи передовсім через інших викладачів і не беручи безпосередньої участі у справі виховання, знівелював цю роботу до формальних вимог і наказів, що складаються з недопущень, заборон і довільних дозволів».

Варто зауважити, що Катерина Василівна підкреслила суб'єктивний зміст конфлікту. Вона пише, що похилий вік і важкий недуг обмежують її спроможність втручатися у справи Колегії на правах попечителя, а І. Анненський, можливо, користується цим: «Інакше я не можу пояснити собі ту самовпевненість, з якою він бере на себе відповідальність за долю Колегії», нехтуючи її уставом і можливістю порадитися як з попечителькою, так і з найближчими співробітниками. К. Ґалаґан зізнається, що рішення далося їй нелегко, повідомляє про вагання, про спостереження впродовж 15-ти місяців (тобто лист написано, найімовірніше, на початку 1893 р.), але констатує, що це допомогло їй пересвідчитися: Інокентій Анненський – «людина, яка не підходить Колегії, людина стороння та, можна сказати, чужа основним ідеям, що покликали на світ цей дорогий для мене заклад».

Такий висновок містить цікавий нюанс. Катерина Василівна була переконана, що Колегію має очолювати людина несторонння. І справді, директором закладу (і одним з найбільш діяльних) протягом наступних дев'яти років (1893–1906) став Андроник Іоаникійович Степович – близький до родини Ґалаґанів, випускник Колегії,

досвідчений педагог і філолог-славіст. Причини цього вибору частково пояснює Василь Дмитрович Сиповський, педагог-словесник, який викладав у Колегії у 1871–1873 рр., у листі від 1 січня 1894 р. до самого Андроника Степовича, свого колишнього учня. Вітаючи адресата, В. Сиповський писав: «Радію, між іншим, більше за Колегію, ніж за тебе (хоча я, як вже писав тобі, радив Катерині Василівні зупинитися на тобі). Катерина Василівна шукала саме людину з душею, до того ж – українця», – підкреслення авторські (ІР НБУВ, ф. 179, № 770, арк. 10 зв.).

Зауважимо, що чернетка листа написана Катериною Ґалаґан власноруч. Це важливо тому, що довгі роки вона потерпала від складної форми артриту, і навіть просте порівняння почерку з листами, датованими десятиріччями раніше, свідчить, як фізично важко було їй писати. Але тілесна неміч не подолала сили духу, не примусила, як казав А. Степович, «грати лише тільки якусь суто страждальну роль у звичайних і незвичайних питаннях життя колегії». «Ні, – продовжував він у некролозі в пам'ять К. Ґалаґан, – вона до кінця життя свого зберегла цілковиту самостійність поглядів і строгу витримку у поглядах і переконаннях».

Як бачимо, розгляд джерела лише про один з епізодів 50-річної історії Колегії Павла Ґалаґана демонструє, що дослідження цього неперсічного навчального закладу є незавершеним. І численні документи, передусім особового походження, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, уможливлюють такі розвідки.

UDC 94(477.411):378.094-027.55(091)[Galagan] (043.2)
Maryna Budzar,
ORCID https://orcid.org/0000-0002-3720-7799,
PhD in History, Associate Professor,
Associate Professorof,
Department of History of Ukraine,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: bmimab24@ukr.net.

KATERYNA GALAGAN VS INOKENTII ANNENSKYI: THE EPISODE FROM THE HISTORY OF PAVLO GALAGHAN'S COLLEGE

The text was analyzed by a document from the Literary Materials Fund of the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I.

Vernadsky. This is a draft of a letter written by Kateryna Galagan as a trustee of the Pavlo Galagan's College. She explains her position regarding the activities of the then director of the institution, Inokentii Annenskyi. The content of the letter significantly complements the history of the collegium of the early 1890s.
Keywords: Pavlo Galagan's College, Kateryna Galagan, Hryhoriy Galagan, Inokentii Annenskyi, College Charter, educational process, educational process.

УДК 091.001
Булатова Світлана Олегівна,
ORCID https://orcid.org/0000-0003-2830-7867,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця,
старша наукова співробітниця,
відділ кодикології та кодикографії,
Інститут рукопису,
Національна бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: irnbuv@gmail.com

РОЛЬ ЗАГОЛОВКІВ У ПРОЦЕСІ ІСТОРИКО-КОДИКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СТАРОПОЛЬСЬКИХ КУХАРСЬКИХ РУКОПИСІВ XVII–XVIII СТОЛІТТЯ З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПИСУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Репрезентовано один з аспектів наукового опису старопольських кодексів кулінарного змісту XVII–XVIII ст. У текстологічному контексті проаналізовано типові заголовки рукописних книг, розділів і рецептур як об'єкти історико-кодикологічних досліджень.
Ключові слова: старопольський рукопис, рецептура, заголовок, атрибуція.

Старопольські кухарські рукописи XVII–XVIII ст., які зберігаються у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, є яскравим феноменом ранньомодерної гастрономічної культури на українських теренах та об'єктом багатоаспектних студій. Акумулюючи плідні здобутки у цьому напрямі та враховуючи специфіку старопольських рукописних книг кулінарного змісту, фахівці-кодикологи основну увагу зосереджують на аналізі тексту.

Структурним елементом тексту рукописної кухарської книги XVII–XVIII ст., до прикладу, Podróżne potrawy z postem або Zbiór dla